

מכון נסיעה
דף לימוד לפסח
5769/2009

לשנה הבאה בירושלים?

**וַיָּבֵאוּנוּ אֱלֹהֵי-הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת,
אָרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ.
דברים כ"ו, ט'**

**השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל!
מתוך ההגדה**

הוכן ע"י: תמי דיין, ציארלס הרמן, הרב צבי הירשפלד, עמי לנדאו ולאה סולומון

מכון נסיעה ♦ www.nesiyah.org ♦ info@nesiyah.org
טשרניחובסקי 33 ♦ ת.ד. 10111 ♦ ירושלים, 91101 ♦ 02-651-1996
220 Fifth Avenue, #1301 ♦ New York, NY 10001 ♦ 212-951-7128

מקורות לימוד ומחשבה

חמש לשונות גאולה

סיפור כל הפרשה

לפי דעתו של בן, אביו מלמדו. מתחיל בגנות, ומסיים בשבח; ודורש מ"ארמי אובד אביו" (דברים כו, ה), עד שהוא גומר את כל הפרשה. פסחים י', ד'

ו לכן אמר לבני-ישראל אני יהוה והוצאתי אתכם ממצרים ואתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יהוה אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. והבאתי אתכם אל-הארץ אשר נשאתי את-ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני יהוה. שמות ו', וי-ח'

ארבע לשונות-ארבע כוסות

כוס חמישי

והנה בזמננו אנו, שזכינו לראות חסדי השם יתברך... בהקמת מדינת ישראל, שהיא אתחלתא דגאולה... וקיום הבטחת "והבאתי אתכם אל הארץ..." – טוב ויפה לקיים מצוה מן המבחר בשתיית כוס חמישי, שהוא נגד "והבאתי" ולומר עליו הלל הגדול... הרב מנחם כשר, הגדה שלמה, תש"י

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים ארבע גאולות יש כאן והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי כנגד ארבע גזירות שגזר עליהן פרעה וכנגדן תקנו חכמים ארבע כוסות בליל הפסח לקיים מה שנאמר (תהלים קטז, יג) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. שמות רבה, פרשה ו'

ישראל ויהדות העולם

ישראל הוציאה אותנו אל מחוץ לגטו, אל מחוץ לתודעה סקטוריאלית. היא יצרה מציאות פוליטית מוחשית הקושרת את כל היהודים לייעוד משותף. במובן חשוב, כל היהודים חיים בישראל. הדרך בה אנו מגדירים את חיינו כיהודים בתפוצות, מושפע באופן משמעותי על ידי סוג החברה היהודית שאנו בונים בארץ ישראל. דויד הרטמן, "אפשרויות רוחניות בארץ ישראל", 1990

עם ללא ארץ

הזהות היהודית בישראל, שאנו קוראים לה הזהות הישראלית מתמודדת עם כל מרכיבי החיים דרך המסגרת המחייבת והריבונית של מדינה בטריטוריה מוגדרת. ולכן היקף היישוש שלה לתוך החיים הוא לאין ערוך מלא ורחב ומשמעותי מיהודיותו של יהודי אמריקאי, שההכרעות המשמעותיות והחשובות של חיינו נעשות במסגרת לאומיות או אזרחותו האמריקאית. יהודיותו היא רצונית והוא יכול לכייל את המנועד שלה על פי צרכיו. א.ב. יהושע, הארץ 2006

חלום מדינה יוצאת דופן

מדינת ישראל תהיה יוצאת דופן מכל המדינות האחרות, שהן חברות אחריות גדולות, בזה שהיא מדינה אידאלית מיסודה ומגמתה יהיה תיקון עולם ומלואו ולהיות אור לגויים. הרב קוק (אורות)

הטקסט המלא (גרסה לא ערוכה)

ה אַרְמִי אֲבִד אָבִי וַיֵּרֶד
מִצְרַיִם וַיִּגְרַע שֵׁם בְּמִתֵּי מֵעֵט
וַיְהִי-שֵׁם לְגוֹי גְדוֹל עֲצוּם
וְרָב. וַיִּרְעוּ אֹתוֹ הַמִּצְרִים
וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה
קָשָׁה. וַנִּצְעַק אֶל-יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה
אֶת-קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת-עַנְיֵנוּ
וְאֶת-עֲמָלְנוּ וְאֶת-לַחְצֵנוּ. וְחַ
וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד
חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה וּבְמִרְאָה
גְדוֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתֵּימוֹ. וְט
וַיְבָאֵנוּ אֶל-הַמְּקוֹם הַזֶּה
וַיִּתֵּן-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת.
אָרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ.
דברים כ"ו, ה"ט'

כמיהה לישראל מתוך המגיד

השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל

וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הִבִּיא
אֹתָנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם. דברים ו', כ"ג

לחיות בעושר במצב מעבר

רחוק מלהתמרמר על מעמדו בקהילות... צריך היהודי לקדם אותו בברכה. מה שיכול להיות שירש ממאות שנות נדודים, האנטנה המרשימה שהוא גידל להסתגלות של שפה, כישוריו כמבשר שינוי, היכולת המרתקת שלו לחיות במימד הזמן כשם שאחרים חיים במקום קונקרטי – כל אלו ציידו את היהודי לחיים "במצב מעבר". לאלו המאשימים אותנו באחזקת נאמנויות סותרות, אנו עונים כי הנאמנויות שלנו חלוקות כשם שהאפשרויות לפעולה שהיא נכונה הן חלוקות ומגוונות. לאלה המאשימים אותנו כי מעולם לא קיבלנו על עצמנו באופן מלא את התקוות או המטרות של אומה – מדינה אשר אנו אזרחיה, אנו עונים כי עד כה אין אומה – מדינה קיימת שייצרה תקוות או מטרות שניתן לקבלן באופן מלא. מצב שוליים יכול להיות כזה בעל עושר יצירתי. ג'ורג' שטיינר, 1970

למה אתה מתכוון, לשנה הבאה?

כאשר אנו מתפללים לה', לשנה הבאה בירושלים, כוונתנו היא שאנו מקווים להיות שם במובן המלא ביותר- בגוף, בנפש ובמחשבה. אנו מתפללים שמצבנו יהיה שונה ממה שהוא היום, כאשר אנשים מתגוררים בירושלים, אך עסוקים בתכנון מסעות לאמריקה לשם גיוס תרומות. פראפראזה על דברי הרב קוק בביקור באמריקה 1924, מלאכים כבני אדם, שמחה רו

שאלות למחשבה: לשנה הבאה בישראל?

- כיצד אתה/מתחברת לתקווה המבוטאת בהגדה: "לשנה הבאה בארץ ישראל?" איזה תפקיד ממלאה ישראל בחיים שלך, ובחיי המשפחה שלך? איזה תפקיד היית רוצה שישראל תמלא בעתיד שלך?
- האם אתה/חושבת/שמה שקורה כיום בישראל יכול להיות כלי, אמצעי לתיקון עולם? כיצד אנו יכולים לחזק את ארץ ישראל כקונטקסט חיוני לשיפור העולם כמו גם לשיפור העם היהודי?
- האם אנו כיהודים צריכים ארץ משלנו? העם היהודי שרד במשך שנים ללא ארץ. הרב כשר האמין כי כיום, יהודים צריכים למלא את הכוס החמישית בין מתוך הכרת תודה על השיבה של עם ישראל לארצו במאה האחרונה. האם אתה/חושבת/שעלינו לברך על כוס היין החמישית בסדר? אם כן, על מה עלינו להתפלל, מה עלינו לבקש?
- כיצד אנו יכולים לחזק את הקשר האישי שלנו לעתיד של העם היהודי בארץ ישראל? כיצד אנו יכולים להישאר מעורבים באופן חיובי כאשר המציאות מאתגרת את יכולתנו להמשיך ולקוות?

הפרשנות של נסיעה

מדוע ישראל אינה חלק גדול יותר מסיפור ההגדה של פסח? כמה מרכזית צריכה להיות ארץ ישראל בתוך סיפורינו ושאיופתינו כיהודים כיום? האם נברך על כוס היין החמישית בסדר פסח שלנו השנה?

מהרגע הראשון בו מספר אלוהים לאברהם על המסע של צאצאיו מעבדות מצרים לארץ ישראל, נעשה ברור כי המטרה העליונה של העם היהודי היא לבנות אומה יהודית בישראל. (בראשית ט"ו י"ג – ט"ז) המשנה, (הטקסט הגרעיני של התלמוד) אף היא רואה את פסח כחג בו חוגגים את היציאה ממצרים לישראל; הטקסט (במשנה בפסחים) כותב כי אנו מספרים את סיפור הפסח ע"י הרחבה ופרוש של הפסוקים בספר דברים (כ"ו, ה"ט) "עד שהוא גומר את כל הפרשה".

אבל מהי "כל הפרשה"? נדמה כי ההגדה נמנעת באופן מכוון מלהרחיב לגבי היעד של המסע. ההגדה ב"מגיד" מרחיבה על הפסוקים מספר דברים המתארים את השחרור ממצרים (פסוקים ה'–ח'), אך מחסירה את הפסוקים המסיימים את הפסקה המגלים כי אלוהים הביא אותנו "אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת, ארץ זבת חלב ודבש" (פסוק ט').

עם זאת, כאשר אנו מסתכלים מקרוב על החלקים האחרים של קטע ה"מגיד" בהגדה, אנו רואים כי ארץ ישראל אכן מוזכרת אך רק כשאיפה עתידית*. פסוקי הפתיחה מעוררים כמיהה קולקטיבית. "השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל" (השנה כאן, לשנה הבאה בארץ ישראל). החלק המסיים קושר אף הוא את היציאה ממצרים לאפשרות העתידית בלבד של ישיבה בארץ ישראל. "וְאֹתָנוּ, הוֹצִיא מִשָּׁם--לְמַעַן, הָבִיא אֹתָנוּ, לְתֵת לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם" (דברים ו' כ"ג).

מדוע יצאו סופרי ההגדה מגדרם, כך נראה, כדי לתאר את המסע לכיוון ארץ ישראל כיעד עתידי בלבד ולא כחלק מהותי מהעבר שלנו? אנו יכולים לשקול שאלה זו יחד עם השאלה המסתורית על האפשרות של כוס יין חמישית שנעלמה מהסדר. מה שאנו לומדים, מוביל אותנו לתהות האם ההגדה רוצה שלא רק שלא נראה את הארץ כיעד עתידי אלא שנראה אותה כאמצעי לחזון רחב אף יותר.

ניתן להבין את המשמעות של שתיית ארבע כוסות יין בפסח כצמצום מערכת היחסים של העם היהודי עם ארץ ישראל הן בעבר והן בעתיד. ההגדה אינה מספרת לנו מדוע אנו שותים ארבע כוסות יין. ישנו מדרש (מדרש שמות רבא) המסביר כי ארבעת הכוסות מקבילות לארבעה לשונות גאולה כפי שהם מתבטאים בהבטחה של אלוהים לעם היהודי. (שמות ו', ו'–ז') "וְהוֹצֵאתִי... וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם...; וְגִאלְתִּי אֶתְכֶם...; וְלִקְחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם..." המדרש מתעלם מהפסוק הבא, השיא של הפסקה, הכולל את המונח החמישי של הגאולה ומבטא באופן ישיר את הייעוד של היציאה "וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם, אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת-יְדֵי, לְתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב; וְנָתַתִּי אֹתָהּ לְכֶם מוֹרֶשֶׁה" (שמות ו' ח')

סיפור תלמודי מוקדם, מתאר סדר עם חמש כוסות יין. בהתבסס על תיעוד זה, פרשנים מאוחרים יותר נחלקים ביניהם האם ההגדה הייתה אמורה לכלול כוס חמישית; אם אכן הייתה כוס כזו, היא הייתה מתכתבת עם המונח החמישי של גאולה, ועם הישיבה של העם היהודי בארץ ישראל בעבר ובעתיד. אך מקורות אחרים מתעדים מחלוקות רבות ביחס לשאלה האם בכלל צריך למזוג כוס חמישית, ואם כן, האם צריך לשתות את היין הזה (כפי המנהג הספרדי המתיר זאת) או שמא על הכוס החמישית להישאר על השולחן כסמל "עד לזמן ביאת אליהו" (כפי שנהוג במסורת האשכנזית).

*ישנם שני מקרים יוצאי דופן בקטע של "מגיד", המאזכרות את ההבאה של העם היהודי לארץ ישראל ע"י אלוהים. שני מקרים אלו הם בחלק של "דיינו", שהוא תוספת מימי הביניים לטקסט של "מגיד" בהגדה. בשני המקרים, הם אינם מצטטים את הפסוקים מדברים המצוטטים במשנה.

ההגדה שאנו קוראים בפסח אינה מתייחסת לכוס חמישית. עם זאת, הסדר כולל בתוכו מסורת של מזיגת כוס חמישית לאלהו הנביא, שע"פ פרשנים אחדים ממלאה את מקום הכוס החמישית. אך אליהו הנביא אינו מסמל את ההתיישבות של העם היהודי במולדת. התפקיד העתידי של אליהו ע"פ המסורת היהודית, הוא לבשר את הגאולה המשיחית לעולם כולו. במקום לחגוג את המסע של העם היהודי אל ארץ ישראל, הנוכחות הסמלית של אליהו מבטאת את הכמיהה לעתיד אשר מבשר טוב ומביא רווחה לאנושות כולה. בהכללת הכוס של אליהו, הסיפור הפרטיקולארי-הפרטי של העם היהודי בפסח, מתרחב בכדי לכלול את העולם כולו.

חגיגת הפסח ממקמת מחדש את הכמיהה של העם היהודי להיות בישראל, כחלק מחזון אוניברסאלי רחב יותר. סדר פסח רואה את ארץ ישראל לא כיעד העליון אלא כאמצעי הכרחי לשיפור, העלאה ותיקון הן של העם היהודי ושל העולם כולו.

אך כיצד בכלל אפשרי הדבר לראות את ישראל כאמצעי לשיפור העולם, כאשר ישראל עצמה עומדת בפני אתגרים רבים כל כך? תגובה אחת היא שאנחנו יכולים ואף עושים זאת. על ידי כך שאנו דואגים קודם כל לעצמנו ולמערכות היחסים שלנו אחד עם השני, אנו מביאים רווחה לעולם בצורה הגדולה ביותר. באופן פרדוקסאלי, אנו תורמים את התרומה הגדולה ביותר כאשר אנחנו מתייחסים לצרכים ולבעיות בתוך המשפחה שלנו – הן בתוך והן מחוץ לארץ ישראל. אך למספר הולך וגדל של יהודים, תגובה זו אינה מספקת. רבים מאמינים כי העם היהודי אינו לוקח תפקיד גדול מספיק בהתייחסות לבעיות שהן גדולות יותר מאלה שלנו. יש המאמינים כי דווקא משום שהבעיות של העם היהודי וישראל הן עמוקות כל כך ונדמה שאין להן פתרון, הם יכולים למצוא משמעות עמוקה יותר וליצור שינוי גדול יותר מתוך התייחסות למשברים אחרים בעולם.

אנו שומעים בהבדלים אלה את המחלוקת המעמיקה כיום – ברחבי העולם היהודי, לגבי איזה תפקיד אמורה ארץ ישראל למלא במסעות האישיים והקולקטיביים שלנו. מצד אחד, ארץ ישראל אינה יכולה עוד להיות מושא לכמיהה עתיקה ולא ריאליסטית. מצד שני, המציאות בארץ ישראל הינה רחוקה מלהיות הגשמה של חלום.

אנו חיים בזמנים מאתגרים באופן יוצא דופן, עם הזדמנויות שהן יוצאות דופן באותה מידה. מערכת היחסים של העם היהודי עם ארץ ישראל בהווה מכריחה אותנו באופן תמידי להגדיר יעדים חדשים ואחריות חדשות. אנחנו צריכים להמשיך לחלום, אך אנחנו חייבים גם לפעול – אפילו כשאנו עומדים בפני מציאויות מתסכלות שחלקן מאכזבות עמוקות וחלקן מעוררות בהלה.

כמו הדימוי של ישראל בסדר פסח, אנו צריכים לתחזק את האופטימיות שלנו, ולהמשיך לערוג לעתיד הנמצא תמיד מחוץ להישג ידינו. כמו בהגדה, עלינו להאמין כי שורשי האופטימיות שלנו נטועים בעברינו, אך תקוותינו הגדולות ביותר לעתיד עודן לפנינו.